

GERÇEĞE UYGUNLUK VE ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRMALAR AÇISINDAN REPO VE TERS REPO İŞLEMLERİ'NİN MUHASEBESİ (Bankalar ve Aracı Kurumlar Uygulamalarının Eleştirisi)

Prof. Dr. Hasan KAVAL *
Dipl. Kfm. Adem AKKAYA **

ÖZET

Bankalarımızda ve aracı kurumlarda uygulanan Repo ve Ters Repo işlemlerinin bu günkü muhasebeleştirme şeklinin, bu işletmelerin borçlarını ve alacaklarını gerçeğe uygun olarak gösterme, özellikle yurtdışı bankalar ile bankalarımızı karşılaştırma açısından yeterli değildir ve düzeltilmesi gereklidir. Bu amaçla yazımızda repo ve ters repo işleminin hukuki niteliğine ağırlık verilerek muhasebeleştirildiği, ancak gerçek durumun özün önceliği kavramına göre muhasebeleştirilme sayesinde raporlanabileceği gerektiği savunulmaktadır. Bu savın kaynağı olarak Türk ve Alman Hukuku'nda Ekonomik Aidiyet Kavramı incelenmiştir. Mevcut uygulamanın sonuçları basite indirgenmiş rakamlı bir örnekle gösterildikten sonra, özün önceliği ilkesine uygun muhasebeleştirmenin nasıl olması gerektiği açıklanmıştır. Böylece işletmelerin bilançoları hiç olmazsa biraz daha gerçeğe uygun (şeffaf), yani işletmenin varlıklarının kullanım şekli ve gelir ve giderlerinin kaynakları daha doğru bir şekilde raporlanmış olacaktır.

ZUSAMMENFASSUNG

Pensionsgeschäfte werden in der türkischen Bilanzierungspraxis insbesondere von Banken sowie Börsenmaklern nach einer formalrechtlichen Betrachtungsweise bilanziert und der Pensionsgegenstand wird durchgehend dem rechtlichen Eigentümer zugerechnet. Folglich kommt es zu einem unzutreffenden Ausweis der Forderungs- und Schuldverhältnisse bzw. des Gewinns in der Jahresbilanz. Im Folgenden wird diese Problematik dargestellt und als Ergebnis einer rechtsvergleichenden Analyse zwischen dem türkischen und dem deutschen Handelsrecht für die Zurechnung zum wirtschaftlichen Eigentümer plädiert.

Anahtar Kelimeler: Repo, ters repo, iktisadi aidiyet, hukuki aidiyet, özün önceliği, ticari portföy, bankacılık portföyü

* Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Muhasebe-Finans Öğretim Üyesi.

** Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi, Hukuk ve İktisat Bilimleri Fakültesi, İşletme Vergiciliği Kürsüsü, Araştırma Görevlisi.

1. GİRİŞ VE ÇALIŞMANIN AMACI

Banka ve aracı kurumların kendilerini fonlama aracı olarak kullandıkları finansal araçlardan repo ve fonlarını kullanım aracı olan ters repo işlemlerinin muhasebeleştirme ve mali tablolarda raporlanma yöntemi, uluslararası uygulamalarla karşılaştırıldığında oldukça önemli farklılıklar taşımaktadır. Farklı uygulamaların sonuçlarına bağlı bir şekilde;

- Bankalarımız ve aracı kuruluşlar kendi aralarında,
- Bankalarımız herhangi biri diğer bankalar ile,
- Bankacılık sektörümüzün büyüklüğü diğer ülkeler bankacılık sektörüyle büyüklük açısından karşılaştırıldığında yanlış ve yanıltıcı sonuçlar çıkmakta, yaygın bir dille ifade edilen mali tablolarda şeffaflığa aykırı durumlar doğmaktadır. Sözü edilen farklılıklar bilançonun yapısını da etkilemekte ve gerek ticari gerekse vergisel açıdan savunulması güç kar rakamlarına götürmektedir.

Bu yazı; repo ve ters repo işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde, değerlemesinde ve mali tablolarda raporlanmasında mevcut uygulamaya ilişkin problemlere işaret etmek ve çözüm önerileri getirmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu amaçla ilk önce Türkiye’de reponun kavramsal çerçevesi çizilerek iktisadi içeriği anlatılacaktır. Türkiye muhasebe uygulaması tanıtılarak bu uygulamaya bağlı olarak ortaya çıkan olumsuzluklar ortaya konacaktır. Daha sonra Türk Ticaret Kanunu (TTK) ve diğer hukuki düzenlemeler, repo ve ters repo işlemlerinin bilançoya alınması açısından gözden geçirilerek, bu muhasebenin ileri uygulamalarının öngördüğü çözümler ortaya konarak değerlendirilecektir. Sonuçta uluslararası uygulamalar ve Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine uygun bir muhasebeleştirme yöntemi önerilecektir.

2. REPO VE TERS REPO KAVRAMLARI, İKTİSADİ NİTELİĞİ

Yurdumuzda repo, ters repo ve menkul kıymet ödünç işlemlerinin hukuki niteliği hakkında somut bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Özellikle bunlar bir ticari işlem ise Ticaret Kanunu’numuzda buna ilişkin hükümlerin bulunması gerekir.

Tüm mevzuatta (yurtiçi, yurtdışı) ortak tanım olarak repo; "*menkul kıymetlerin geri alma taahhüdü ile satımı*" ters repo ise "*menkul kıymetlerin geri satma taahhüdü ile alımı*" şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak bunların türlere ayrılması ve uygulamasında aşağıda belirtileceği gibi farklılıklara rastlanmaktadır. Repoya veren tarafından menkul kıymetin mülkiyeti ile birlikte getirisi de karşı tarafa geçmektedir. Semerelelerinden hukuksal olarak ters repo yapan yararlanmaktadır. Hatta o da bunu bir başkasına repo süresini geçmeyen bir süre için tekrar repo yapabilmektedir.

Tanım veya nitelikleri yukarıdaki gibi olsa da repo ve ters repo işlemlerinin hukuki şekli ile amaçlanan ekonomik sonuçları farklı olmaktadır. Gerçek niteliğini belirlemek için işlemlerin seyrine bakıldığında; elindeki nakdi veya mevduatı karşı tarafın kullanımına terk ederek, bu paranın neması olarak faiz elde etmek isteyenler ters repo yapmak için bankaya uğramakta, bankalarda böylece adı mevduat olmayan bir likit değer kazanmaktadırlar. Mevduat yerine neden böyle bir işleme başvurdukları ise çok açık olmasa da, aşağıda sıralanan avantajların sağlanması olduğu belirtilebilir.

- Repo yolu ile elde edilen fonların mevduat munzam karşılığı ve disponibilitate sınırlanmalarına tabi olmaması nedeniyle mevduata oranla daha ucuza malolması¹,

- Vade uzun olmadığı için faiz oranı değişim riski açısından daha kolay yönetilir bir kaynak olması,

1 Avrupa Birliği kapsamında, üye ülke bankalarının hangi borç kalemleri için ne ölçüde mevduat munzam karşılığı tutulacağına ilişkin çalışmalarda, vadesine 2 yıla kadar olan repo borçları için %2 oranında munzam karşılık ayrılacağı öngörülmektedir. 2 yıldan uzun vadeli repo için ise karşılık öngörülmemektedir. Oysa henüz ülkemizde Repo borçları munzam karşılık kapsamı dışındadır.

● Geçici likidite ihtiyaçlarına daha çabuk cevap vermesi, yani mevduattan daha kolay toplanabilir olması.

Aracı kurumlar ise kendi fonlarının değişik yatırım araçları arasında verimini artırmak ve müşterilerinin atıl fonlarını değerlendirmek için ters repo işlemleri yapmaktadırlar.

Ancak bankaların ve aracı kuruluşların genel davranış modelleri izlendiğinde, repo ve ters repo işlemlerinin yüksek faiz ve iskonto oranlarından satılan devlet iç borçlanma senedlerinin, halka finanse ettirilmesi veya fonlaması amacıyla kullanılmaktadır. Örneğin 1000.- TL nominal bedelli 180 gün vadeli bir kağıt 750.- TL'sına alındığında faiz oranı % 66,66 olarak belirlenmektedir². Eğer senedin vadesine kadar bu faiz oranının daha düşüğü bir oranla repo yapma olanağı bulursa kağıdın verimi arttığı gibi, banka kendi öz kaynaklarını kullanmadan repo ile sağladığı fonları kullanarak borçtan yararlanmış olmaktadır. Halkın kaynakları ile devlete verilen borçlardan, banka, önemli bir pay almış olmaktadır.

Özetle yapılan repo veya ters repo işleminin iktisadi esası, faiz geliri elde etmek amacıyla nakit anlamında fon kullanmak veya faiz giderine katlanarak nakit anlamında fon elde etmek olmaktadır. Repoya konu olan menkul kıymetler de teminat niteliğini kazanmaktadırlar. Gerçekte bir kağıt alım satımı ve bunun sonucunda bir kar veya zarar elde edilmesi değil, paranın terkedildiği süre ile paralel olarak artan ve adı faiz olan bir gelir veya gider söz konusu olmaktadır. Menkul kıymeti repo ile satan taraf bunun faiz giderine katlanırken, menkul kıymetin fiyatlarında meydana gelen farklılaşmadan kaynaklanan risk ve şansları taşımaktadır. Dolayısıyla işlemlerin gerçek yapılış nedeni, fiyat farklılaşmasından dolayı bir alım satım kazancından çok, faiz amaçlı fon kullandırması veya kullanılması olmaktadır. Ters repo ile satın alan taraf, kesin bir satınalma yapmadığı için kağıdın pazar fiyatı risklerinden de kurtulmuş olmaktadır.

Yurdumuzda sadece; devlet tahvilleri, hazine bonoları, banka bonoları ve banka garantili bonoları, Kamu Ortaklığı İdaresi, Toplu Konut İdaresi'nce ihraç edilen borçlanma senedleri, mahalli idareler ve bunlarla ilgili idare, işletme ve kuruluşların kanun uyarınca ihraç ettikleri borçlanma senetleri repo ters repoya konu edilirken, yurt dışında özel kesim yada kamu kesimi ihraçlı olup olmadığına bakılmaksızın tüm borçlanma senedleri ile hisse senedi ve benzeri tüm menkul kıymetler konu olabilmektedir. Yurdumuzda da ekonomik ortamın istikrara kavuşması sonucunda repo ve ters repoya tabi kağıtların kapsamının genişleyeceği beklenebilir.

Türkiye'de hacim olarak yüksek olmakla birlikte, tür veya yapılış şekli olarak farklı uygulamalara rastlanmamaktadır. Bir banka ile repo işlemleri yapılmaya başlandığında bir çerçeve sözleşmesi imzalanmakta, repo yapıldığında ters repo yapan tarafa menkul kıymet teslim edilmekte, sadece hangi tanımlı menkul kıymetin, kime, kaç TL'ya satıldığı, uygulanacak faiz oranı ve buna bağlı olarak geri satın alma fiyatı gibi bilgilerin tesbit edildiği bir makbuz verilmesi SPK mevzuatına göre zorunlu bulunmaktadır. Esasen repoya konu menkul kıymetler bankaların da nezdinde bulunmamakta, onlara TC Merkez Bankası tarafından verilen makbuz veya dökmü listesi (depo sertifikası) verilmektedir. Bu olgu, reponun gerçekte bir menkul kıymet alım satım işleminden çok, ödünç verilen veya alınan fonların teminatı olduğunu göstermektedir.

Ancak yurt dışında farklı uygulamaların olduğu görülmektedir. Amerikan bankaları arasında yapılan repo'da yurdumuzdaki gibi sadece faiz getirili menkul kıymetin satış fiyatı ve uygulanacak faiz oranına ağırlık verilirken, Kıta Avrupası'nda satış ve geri alış fiyatına ağırlık verildiği görülmektedir³. Bu da sadece faizli borç belgelerinin değil, hisse senedi, fon katılım belgesi, kar-zarar ortaklığı belgesi gibi menkul kıymetlerin de repoya konu olmasına olanak sağlamaktadır.

2 Bir yılın 365 gün olduğu varsayımına göre.

3 Bkz. *Oho, Wolfgang/ v. Hülst, Rüdiger*, Steuerliche Aspekte der Wertpapierleihe und des Repo-Geschäfts, Der Betrieb, Sayı 51/52, 1992, s. 2582.

Kıta Avrupa'sında görülen bir başka farklılık ise, repo ile karşı tarafa intikal ettirilen menkul kıymetin alıcı tarafından geri satılıp satıl mayacağına ilişkin olarak alıcıya (ters repo yapan tarafa, repoya alan tarafa) tanınan seçimlik hakkıdır. Alman Ticaret Kanunu, 340'ncı maddesinde repo işlemlerini çok açık bir şekilde tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre; reponun yapılışı sırasında, alıcı mutlak bir şekilde menkul kıymeti yine başlangıçta belirlenen bir tarihte geri satmayı taahhüt ediyorsa veya bu menkul kıymeti vadeli satın taahhüdüne giriyorsa bu işlem gerçek repo (echte Pensionsgeschaef) olmakta, aksi halde yani repo alıcısı başlangıçta menkul kıymeti geri satıp satmamakta veya yine kendi belirleyeceği bir zamana kadar satıp satmamada bir opsiyon kazanıyor ise, bu gerçek olmayan veya açık uçlu repo (unechte Pensionsgeschaef) olmaktadır⁴. Bu açıdan Türkiye'deki uygulamalar gerçek repo teşkil etmektedir, açık uçlu repo ya ise Türkiye'de rastlanmamaktadır.

3. İŞLEMLERİN MUHASEBELEŞTİRME UYGULANAN YÖNTEM

Bu tür işlemlerde repoya menkul kıymet veren banka veya aracı kuruluştaki, ters repo yapan banka veya aracı kuruluştaki, veya bunlarla ters repo yapan müşterileri nezdinde kayıtlar söz konusu olur. Kayıtların bir yansıması olarak da bilanço ve kar zarar cetvelinde görünüm de

farklı olacaktır. Bu nedenle bankalarda ve aracı kurumlarda önce farklı konumlara göre mevcut muhasebeleştirme şekilleri alt başlıklar halinde eleştirel bir şekilde belirtilecek daha sonrada önerilen muhasebeleştirilme yöntemleri açıklanacaktır.

3.1. Bankalarda Mevcut Muhasebeleştirilme Yöntemi

Bankalarda bu işlemlerin nasıl muhasebeleştirileceğine ilişkin somut, açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bankalarca Uygulanacak Muhasebe Standartları, Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi'nin (Banka. THP) değerlendirme bölümünde yıl sonunda nasıl değerlendirme yapılacağına ilişkin bir açıklama yer almaktadır. Ayrıca hesap planında repo ve ters repo ile ilişkili bilanço hesapları göze çarpmaktadır. Bu kayıtlar aşağıda özet bir şekilde gösterilmektedir.

3.1.1. Repo Yapan Bankanın Kayıtları

Öncelikle repo yapan bankadaki işlem ve kayıtları gözden geçirmek yararlı olacaktır.

Örnek olarak yapılan 20.11.200X valörlü ihale sonucunda, 180 gün vadeli 2 adet (aşağıda 1 nci ve 2 nci kağıt şeklinde anılacaktır) 1.000.- er lira nominal bedelli hazine bonolarının ihale sonucunda adedinin 750.-TL' dan alındığını varsayalım⁵. Bu durumda yapılacak kayıt;

20.11.200X

030 MENKUL DEĞERLER CÜZDANI	1.500.-
020 T.C. MERKEZ BANKASI	1.500.-
996 DİĞER NAZİM HES. ALACAKLAR	2.000.-
998 DİĞER NAZ. HES. BORÇLAR	2.000.-

4 Bkz. *Waschbuch, Gerd*, Die Rechnungslegung der Kreditinstitute bei Pensionsgeschaeften, Betriebs-Berater, Sayı 3, 1993, s.172

5 Bu durumda her bir kağıt % 66,66 faiz oranından satın alınmış olmaktadır.

Şimdi bu bonolardan 1 tanesini banka 22.11.200X tarihli valörle 30 günlüğüne % 55 faiz oranı üzerinden 500.- TL'lık bir repo işlemi ile geri almak üzere bir başka bankaya satmış olsun⁶. Yani geri alım fiyatı 522,6027TL'dır. Yapılan işlem;

22.11.200X

020 T.C.MERKEZ BANKASI	500.-	
870 SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ ZARARLARI	250.-	
030 MENKUL DEĞERLER CÜZDANI		750.-
22.11..200X		
978 TAAHHÜTLERDEN ALACAKLAR	522,6	
980 TAAHHÜTLERDEN BORÇLAR		522,6
998 DİĞ.NAZ.HES.BORÇLAR	1.000.-	
996 DİĞ.NAZ.HES.ALACAKLAR		1.000.-

repo geri dönüşünde ise;

22.12.200X

030 MENKUL DEĞERLER CÜZDANI	522,6	
020 T.C.MERKEZ BANKASI		522,6
980 TAAHHÜTLERDEN BORÇLAR	522,6	
978 TAAHHÜTLERDEN ALACAKLAR		522,6
996 DİĞER NAZİM HES.ALACAKLAR	1.000.-	
998 DİĞER NAZ.HES.BORÇLAR		1.000.-

6 Burada menkul kıymetin piyasa fiyatının çok altında satılmasının repo yapan taraf için bir sakıncası yoktur. Çünkü kağıtları teslim etmemekte ve dolayısıyla vadesinde geri alamama gibi bir riski (karşı taraf riski) yoktur. Bankacılıkta bu çok yaygın bir uygulamadır.

şeklinde muhasebeleştirilecektir. Konuya direkt katkısı olmaması nedeniyle Damga Vergisi ve Banka Sigorta Muameleleri Vergilerine ilişkin kayıtlar örneklerde ihmal edilmiş bulunmaktadır.

Böylece 750.- TL maliyeti olan menkul kıymet 522,6 TL ya indirgenmiş, 250.- TL' da zarar kaydedilmiş bulunmaktadır. Faiz olarak verilen 22,6 TL hiç gider kaydına konu olmamaktadır.

Şimdi de yukarıdaki 2 nci kağıdı 28.12.200X tarihinde 1 haftalık repoya verelim.

Faiz oranı % 60 olsun. Repo bedeli ise 800.-TL olsun. Bu durumda geri dönüş fiyatı 809,20 TL olacaktır. Yine bu kağıtlar bankanın portföyünden çıkacaktır Yukarıdaki gibi kayıt yapılacaktır Ancak bu kez sermaye piyasası zararları hesabına değil, 750 SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ KARLARI hesabına 50.-TL (=750 – 800) alım satım karı gelecektir Bankanın 31.12.200X tarihli bilançosunda ise bu kağıt yer almayacaktır Repoya konu olan bu kağıtların 31.12.200X tarihli İMKB Ağırlıklı Ortalama Fiyatının 820.- olduğunu varsayalım. Repoya menkul kıymet veren bankanın envanter kayıtları şu şekilde olacaktır

31.12.200X

222 DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI 297,4

580 MENKUL KIYMETLERDEN

ALINAN FAİZLER 297,4

1 nci kağıdın değerlemesi (820-522,6 = 297,4)

31.12.200X

280 BORÇLU GEÇİCİ HESAPLAR 20.-

580 MENKUL KIYMETLERDEN

ALINAN FAİZLER 20.-

Repodaki menkul kıymetin değerlemesi (820 – 800)

31.12.200X

698 VERİLEN DİĞER FAİZLER 5,26

280 BORÇLU GEÇİCİ HESAPLAR 5,26

Repodaki kağıdın 27.12-31.12.200X dönemi

Gider Reeskontu (800 x 4 x 55/ 36500)

31.12. 200X

222 DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI 14,74

280 BORÇLU GEÇİCİ HESAPLAR 14,74

Gelir ve Gider Reeskontunun mahsubu

(20 – 5,26) = 14,74

Özetle yukarıdaki iki kağıt banka mali tablolarında şu şekilde görülecektir

Aktif	31.12.200X	tarihli Banka	Bilançosu	Pasif
Menkul Değerler Cüzdanı	522,60			
Diğer Gelir Reeskontları	302,14		Kar	112,14
Borsa Fiyat Artışı	297,40			
Faiz Gelir Reeskontu	14,74			
Giderler	1.1 - 31.12.200X	Dönemi Kar-Zarar Hesabı	Gelirler	
Sermaye Piyasası Zararları	250.-		Menkul Kıy.Cüz.Ah.Faiz	297,4
Verilen Diğer Faizler	5,26		Sermaye Piyasası Karları	50.-
	255,26		Menkul Kıy.Cüz.Ah.Faiz	20.-
Kar	112,14			
	367,40			367,40

Özetlemek gerekir ise;

- Birinci kağıtta esasen zararlı satılma gibi bir durum söz konusu olmamasına rağmen 250.- TL zararlı satılmış gibi raporlanmıştır. Kağıdın alım fiyatı da 522,6TL'ye indirilmiştir. Bu rakamla bilançoda görülmektedir.

- Menkul kıymetin kayıtlı değeri (522,6) borsa rayicine yükseltirken, Banka. THP İzahnamelerine uygun şekilde bu menkul kıymetin değerine ilave edilmemiş, bilançoda ayrı bir hesap grubu olan Faiz ve Diğer Gelir Tahakkuk ve Reeskontları Hesabında gösterilmiştir.

- Borsa rayici ile değerlendirilirken hesap planında uygun hesap ismi olmadığı için sanki 297,4 TL faiz geliri elde edilmiş gibi raporlanmak zorunda kalınmıştır. Oysa bu sadece faiz değil, değerleme farkıdır. Yani faizlerin genelde düşmüş olmasından dolayı menkul kıymetlerin fiyatında meydana gelen artışı da kapsamaktadır.

- Henüz repodan geri dönmeyen 2 nci kağıt, bilançoda yer almamaktadır. Ancak buna rağmen gelir ve gider reeskontuna konu olmaktadır. Gelir Reeskontu aktifte, gider reeskontu pasifte aynı gün gösterilebilmelerine rağmen

Banka. THP bunu net bir şekilde göstermeye izin vermektedir.

- Tekrar geri almak üzere 2 nci kağıt satılırken 50.-TL sı alım-satım karı olarak yer almaktadır. Gerçekten bunun kesin bir kar olduğunda söylenemez. Çünkü aynı kağıtlar portföye kısa bir süre sonra tekrar dönecektir.

- Bilanço tarihi itibarıyla 800.- TL olan borç bilançonun pasifinde ayrı bir hesapta yer almamakta, Nazım Hesaplarda yer almaktadır. Bu durum bilanço dipnotlarında açıklanmaktadır.

3.1.2. Ters Repo Yapan Bankanın Kayıtları

Eğer bir banka kendi TL kaynaklarını verimli bir şekilde kullanmak amacıyla ters repo yapmış ise, yani para verip menkul kıymeti belirli bir süre için hukuken satın almış ise, bu bir gerçek alım gibi muhasebeleştirilmekte ve menkul kıymetler cüzdanına alınmaktadır. Örneğin yukarıdaki örnekte 2 nci kağıt ile 28.12. tarihinde yapılan repo işleminin karşı tarafı yine bir banka olsun. Yani banka 1000.-TL nominal değerli kağıdı 800.-TL fiyatla ters repoya almaktadır. Geri dönüş fiyatı 809,20 TL dir. Bu banka;

28.12.200X

030 MENKUL DEĞERLER CÜZDANI	800.-
020 T.C MERKEZ BANKASI	800.-
978 TAAHHÜTLERDEN ALACAKLAR	809,2
980 TAAHHÜTLERDEN BORÇLAR	809,20
996 DİĞ.NAZ.HES.ALACAKLAR	1.000.-
998 DİĞ.NAZ.HES.BORÇLAR	1.000.-

şeklinde bir kayıt yapacaktır 31.12.200X tarihinde ise gelir reeskontu yapacaktır

31.12.200X

222 DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI	5,26
580 MENKUL KIYMETLERDEN	
ALINAN FAİZLER	5,26

4 günlük faiz gelir reeskontu

31.12.200X

Özetle banka bilançosunda alış fiyatı ile menkul kıymet görülecek, ayrıca gelir reeskontlarında işlemiş gün faizi yer alacaktır. Bu durum kişisel düşüncemize aykırı değilse de, kanımızca, vergi inceleme elemanları tarafından sıkıntı yaratabilecek bir hususu bünyesinde taşımaktadır. Şöyleki bu menkul kıymet hesaben bankanın aktiflerine alınmıştır Böyle olunca vergi denetim kurumlarının genel anlayışına göre bir esham veya tahvilat gibi VUK' nun 279 ncü maddesine göre borsa rayıcı ile değerlemeye tabi tutulacaktır Oysa burada 283 ncü (Aktif Geçici Hesap Kıymetleri) maddeye göre Gelir Tahakkuku yapılmış olmaktadır

3.2. Aracı Kurumlarda Muhasebeleştirilme

Aracı kurumlar repo ve ters repo işlemlerini SPK' nun Seri V, No: 6 ve 7 sayılı tebliğleri çerçesinde;

a) kendi adına ve kendi hesabına ,

b) kendi adına ve müşteri hesabına

olmak üzere iki farklı pozisyona göre yapmaktadırlar Yine aracı kuruluşlar bankalarla, borsa para piyasası ile repo, ters repo işlemlerine girebilmektedirler. Burada her bir farklı şeklin detaylı muhasebeleştirilme şeklini örnek-lendirme⁷ yerine mevcut muhasebeleştirilme şekline göre mali tablolara yansımaları ve bu yansımanın değerlendirilmesi yapılacaktır

3.2.1. Portföye Alınan Menkul Kıymetin Kendi Hesabına Repo Yapılması

Menkul kıymet aracı kurumun portföyünden çıkarılmakta, tamamen ticari işletmelerde emtia satışı gibi muhasebeleştirilmektedir Eğer bilanço tarihinde menkul kıymet repoda bulunmaya devam ediyor ise, bilançoda görül-

7 İstenir ise detaylı örnekler için şu kaynağa müracaat edilebilir. *Sedat Yetim*, Repo, Ters Repo ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri, Cilt I, SPK Yayınları, Yayın No: 73, Ankara 1998, s.166-179.

memekte, ancak nazım hesaplarda geri alım tahhüdü yer almakta ve bu bilanço dipnotlarında açıklanmaktadır. Gelir Tablosu'na ise menkul kıymetin alış maliyeti ve satış hasılatı yansımaktadır. Repo başlangıcı ile bilanço tarihi arasında aracı kuruluş aleyhine gerçekleşen faiz giderinin hesaba alınarak gider reeskontu yapıp yapılmayacağına ilişkin açık bir hüküm bulunmamasıyla birlikte, dönemsellik ilkesi gereği bu reeskontun yapılması gerekmektedir. Bu tür muhasebeleştirilme şeklinin düşündükleri şunlar olabilir.

- Belki bir gün sonra geri dönecek olan, esasen faiz giderine katlanarak fon elde etmek amaçlı bir işlem, normal spekülasyon amaçlı bir işlem gibi kayda alınmış olmaktadır. Bilançoya repo borcu yansımamış olmaktadır. Yani hem dönen varlıklar tutarı, hem de kısa vadeli borçlar toplamı olduğunun çok altında raporlanmış olmaktadır.

- Kağıdın geri dönecek olması nedeniyle piyasa fiyatlarının çok altında fiyatla repoya verilen kağıtlar sanki satış zararı yapılmış, piyasa fiyatının üzerinde fiyatla repo nedeniyle satışlarda çok yüksek bir satış karı elde edilmiş gibi raporlanacaktır. Oysa burada ne bir kar, ne de bir zarar söz konusudur. Ucuz bulunduğu için kağıtlar teminat verilmiş ve faiziyle fon tedarik edilmiştir.

- Yapılan gider reeskontunun satış zararı gibi kaydı ve raporlanması mümkün olmamaktadır. Bir faiz veya finansman gideri doğduğu halde Gelir Tablosu'nda bu kalem gösterilmekte, diğer olağan faaliyetlerden gider ve zarar olarak gelir tablosuna yansıtılmaktadır. Ana faaliyet gideri olmasına rağmen yan faaliyet gideri gibi raporlanmaktadır.

- Sermaye Yeterlik Rasyosu hesaplamalarında, temelde hemen geri dönecek olması nedeniyle fiyatın düşme riski aracı kurumda olmasına rağmen bilançoya yansımamış olduğu için pozisyon riski hesaplanmamış, toplam riskli aktifler toplamına ilave edilmemiş olabilmektedir.

3.2.2. Kendi Nam ve Hesabına Ters Repo Yapılması Durumu

Bu durumda kullanılan fon bir menkul kıymet alımı gibi muhasebeleştirilmekte ve aracı kurumun bilançosunda bir menkul kıymet varlığı gibi raporlanmaktadır. Bunun sonuçları ise şunlardır.

- Eldeki fonu faiz geliri ile daha verimli bir şekilde değerlendirmek amacıyla yapılan bir işlem ve bundan doğan nakit alacağı, sanki bir menkul kıymet varmış gibi raporlanmaktadır. Gerçekte ise para piyasalarından repo tutarında bir nakit alacağı vardır ve repo günü ile bilanço günü arasında kazanılmış bir gelir tahakkuku söz konusudur.

- Portföye girdiği kabul edilen kağıtlar hem SPK mevzuatına, hemde VUK 279 ncu maddesine uygun şekilde borsa rayici ile değerlendirilmek zorunda kalmaktadır. Buda çok belirsiz durumlar yaratmaktadır. Şöyleki; portföye alınan menkul kıymet borsa rayicinin çok altında bir bedelle alınmış ise, alış fiyatı ile borsa rayici arasındaki fark bir borsa değer artış kazancı olarak raporlanmak ve kar yazılmak zorunda kalmaktadır. Oysa böyle bir kar söz konusu değildir. Bu işlemin aracı kurum için tasarruf değeri repo tutarına işlemiş gün faizinin ilavesi ile bulunan ve sözleşme fiyatı olarak adlandırılan tutardır. Borsa fiyatı ile sözleşme fiyatı arasındaki fark için karşılık ayrılması düşünülebilir ise de, bu durum gerçekçi olmamaktadır. Vergi yasalarına göre böyle bir karşılık giderinin vergiden düşülebilmemesi olanaksızdır.⁸

- Ters repo fiyatı alış maliyeti, vadesinde dönen brüt tutar satış hasılatı olarak kaydedildiği için, temelde faiz olarak elde edilen tutar satış karı olarak gelir tablosuna yansımaktadır.

- Portföyde olmayan veya fiyat değişim riski taşınmayan bir menkul kıymet için sermaye yeterlik rasyosunda risk karşılığı hesaplanmak zorunda kalmılmaktadır.

8 Böyle bir durumun çok anlamsız kayıtlara neden olduğunu gören aracı kurumların çok yaygın bir şekilde ters repo ile portföylerine aldıkları menkul kıymetleri borsa rayici yerine maliyet bedeli (yani ters repo fiyatı) ile değerledikleri ve faiz gelir reeskontu yaptıkları kişisel gözlemlerimiz altındadır. Böylece vergi yasaları ile uyum sağlamaktadırlar.

3.2.3. Kendi Namına Müşteri Hesabına Ters Repo Yapılması Durumu

Bu daha çok müşterilerin atıl kalan fonlarının aracı kurum tarafından kullanılması yasaklandığı için, müşterilerinin fonlarını değerlendirmek amacıyla yapılan bir işlemdir. Alacak kalıntılı müşteri hesaplarına borç, Takas Merkezi hesaplarına alacak verilerek muhasebeleştirilmektedir. Bilanço tarihlerinde ise hem müşterilere borç bakiyesi, hem Takasbank bakiyesi bu tutar kadar azalmakta, yani işlemler bilançonun içinde yer almamaktadır. Bundan doğan taahhütler ve ters repoya konu olan menkul kıymetlerin nominal tutarları bilanço altında nazım hesaplarda raporlanmaktadır. Böyle bir uygulama kanımızca yanlış değildir.

3.2.4. Kendi Namına Müşteri Hesabına Repo Yapılması Durumu

Çok az miktarda meydana geldiğine inandığımız bu işlemde, müşteri kendi menkul kıymetini aracı kuruma teslim edecek ve bunu aracı kurum da repoya vererek müşterisine fon sağlayacaktır. Böylece müşteri de aracı kurumdaki para alacaklısı olacaktır. Bu işlemde aracı kurum bilançosunda aktifte takas merkezi, pasifte müşteriye borç artmaktadır. Ancak takas merkezinden olan alacakların bilançoda banka veya hazır değerler grubunda raporlanmadığı, ticari olmayan alacaklar hesabında raporlandığına yaygın olarak rastlanmaktadır. Bu yanlış bir uygulamadır. Bazı aracı kurumların yaptığı gibi bu tür Takas Merkezi'nden alacağı Hazır Değerler Banka içinde raporlamak daha doğru olacaktır.

Yukarıda belirtilenleri genel olarak değerlediğimizde görülmektedir ki, aracı kurumlarda da repo ve ters repo işlemleri ekonomik aidiyet dolayısıyla özün önceliği ilkelerine⁹ uygun şekilde kayıtları yapılmamaktadır. Bu da aracı kurumların bilançolarını ya olduğundan daha büyük ya da küçük gösterebilmektedir. Gelir Tablosu'nda ise faiz gelir ve giderleri, alım-satım karları olarak raporlanmış olmaktadır.

3.3. Ters Repo Yapan Müşteri İşletmelerin Kaydı

Banka ile ters repo yapan ticari işletmelerin kayıtlarında da önemli farklılıklara rastlanmaktadır. Bazı işletmeler repo ile alınan menkul kıymeti Menkul Kıymetler Hesap Grubunda kayıtlar ve bilançoda bu hesap grubunda gösterirken bazılarının Bankalar Hesabı'nın alt hesabında raporladığı görülmektedir. Menkul Kıymetler Hesap grubunda raporlandığında, faiz geliri de Menkul Kıymet Alım Satım karı olarak Gelir Tablosu'nda yer almalıdır. Ancak alınan faizin faiz gelirleri içinde veya menkul kıymet alım-satım karında gösterilmesi önemli bir fark veya yanlışlık olarak görülmemelidir. Çünkü sonuçta ister faiz olarak ister alım-satım karı olarak muhasebeleştirilsin Gelir Tablosu'nun Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir ve Karlar grubunda raporlanmaktadır.

Ticari işletmelerde esas sorun sene sonunda mali karın tesbitinde henüz geri dönüşü gerçekleşmeyen ters repo alacağına gelir reeskontu yapıp yapılmayacağı konusunda yoğunlaşmaktadır. Yüksek mahkemeye kadar intikal eden bir çok olayda mükellefler bunun bir vadeli mevduat şeklinde yorumlanmasını, nasıl ki, vadeli mevduata gelir reeskontu yapılmasının mümkün olmadığı gibi ters repo alacağına da gelir reeskontu uygulanmayacağı savunmaktadırlar. Maliye Teşkilatı' da bu tür mükellefler açısından bir menkul kıymet değerlemesi gibi değerlendirme istememesine rağmen vadeli mevduat gibi değerlemeyi öngörmektedir. Yüksek mahkeme bazen mükellefler lehine bazende Maliye lehine kararlar verebilmektedir. Ancak en son şekliyle yüksek mahkemede reponun vadeli mevduat gibi değerlendirilemeyeceği şeklinde görüşe gelmiştir. Yani gelir reeskontunu gerekli bulmuştur.

4. Türk Bilanço Hukukunda Repo ve Tersrepo İşlemlerinin Bilançoya Yansıtılmasının Hukuki Dayanağı

Yukarıdaki kısımlarda mevcut muhasebe-

9 Bkz. bölüm 4.2., TTK'nda Ekonomik Aidiyet Kavramı.

leştirilme şeklinin yanlış sonuçlarına dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Bu yanlış muhasebeleştirme şeklinden vazgeçilip, başka bir muhasebeleştirme yöntemine geçilebilmesi için gerekli hukuksal bir temel de teşkil etmesi için Türk ve Alman Ticaret Hukuklarında konuyla ilgili düzenlemeler gözden geçirilecektir.

4.1. Türk Ticaret Kanununun Önemi

Repo, ters repo ve menkul kıymet ödünç işlemleri ticari işlem teşkil etmektedirler ve bu nedenle Ticaret Kanunun kapsamına girmektedirler. Hernekadar TTK bunlar için ayrıca özel bir düzenleme getirmemekte ise de, bu durumdan bu konularda kanunun suskun kaldığı değil, yorumlanmaya ihtiyaç duyduğu sonucu çıkarılmalıdır. Kıta Avrupası hukuk geleneğinde bu gibi durumlarda literatür ve içtihat, kanun hükümlerini yorumlamak sonucu problemlere çözümler üretmektedirler. Kabul gören çözümler doğrultusunda, zamanla yasama yolu ile ilgili kanun maddeleri somutlaştırılmaktadır¹⁰. Bu nedenle konuya TTK'nu yorumlamak yolu ile açıklık getirmek gereklidir. Çünkü ticari bir işlem teşkil etmesi dolayısıyla bilanço konularında yargıya yansıyacak bir uyuşmazlıkta bakılacak ilk düzenleme TTK olacaktır. Konu ile ilgili çıkarılan tebliğler ancak TTK ile uyumlu oldukları oranda uyuşmazlıklarda çözüm olabileceklerdir. TTK'nun bu konumu gerek SPK¹¹, gerekse Maliye Bakanlığı'nın¹² tebliğlerinde de dolaylı olarak kabul görmektedir.

Türk Ticaret Kanunu'nun doğru anlaşılması bu bakımdan önemlidir. Bu nedenle öncelikle repo, menkul kıymet ödünç ve finansal ki-

ralama gibi sözleşmelerde bilanço'ya konu varlığın sözleşmenin taraflarından hangisinin bilançosuna geçirilmesi gerektiği problemine çözüm olacak hukuki dayanak incelenecek ve problem çözümü için gerekli hukuk kavramları geliştirilecektir. Bu arada TTK'nın dahil olduğu kıtaAvrupası hukuk ailesinde, özellikle Almanya'da hakim doktrin dikkate alınacaktır¹³.

4.2. TTK'nda Ekonomik Aidiyet Kavramı

Alman Ticaret Hukuku'nun TTK ile yaşıt olan ve kapsam itibarı ile TTK'ndan çok daha geniş olmayan eski kanun metinlerinde, bilanço konusu varlıkların aidiyet, yani kim tarafından aktifleştirileceği problemi, bütün tacirler için geçerli olan envanter ve bilanço hükümlerine dayanılarak çözümlenmiştir.¹⁴ Bu yapılırken hükümlerin öngörülme amacı ve kavramların niteliği göz önünde bulundurulmuştur:

TTK'na göre bilanço'ya alınmasından amaç „İlgililerin; işletmenin iktisadi ve mali durumu hakkında mümkün olduğu kadar doğru bir fikir edinebilmeleri[dir]" (TTK. m. 75 f. 2). Bilanço konusu „mevcutlar, alacaklar ve borçlar işletmeye dahil iktisadi kıymetleri ifade eder" (TTK. m. 73 f. 2). TTK'nun bütün tacirler için getirdiği bu hükümlerin öngörülme (bilanço çıkarma) amacı ekonomiktir ve hukuki değildir. Nitekim kanun işletmenin iktisadi ve mali durumu yansıtırken işletmenin hukuki mülkiyetindeki değil, işletmeye dahil iktisadi kıymetlerin bilanço'ya alınmasını emretmiştir. Bilanço hukukunda temel esas biçimsel hukuki yaklaşım (formalrechtliche Betrachtungsweise) değil,

10 TTK'nun özellikle bilanço'ya ilişkin hükümleri bu tür bir gelişme izleyememiştir. Buna çeşitli nedenler fazla etken olmuştur. Öncelikle ekonomi uzun bir zaman zarfı için İktisadi Devlet Teşekküllerinin ve az sayıda aile şirketinden oluşa gelmiştir. Bunların ise kar dağıtım konularında ortakları ile uyuşmazlığa düşerek bu uyuşmazlıklarını Yargıtay'a götürmeleri ve bu şekilde TTK'nun ilgili maddelerinin yorum ve içtihat yolu ile geliştirilmesi ve daha iyi anlaşılması yoluna girilmesi söz konusu olmamıştır. 1960'lı yılların sonlarına doğru ise Türkiye Anglo-Sakson muhasebe kültürünün etkisi altına girmeye başlamıştır. Bu kültür çevresinde ise muhasebe düzenlemeleri kanunla değil meslek örgütleri eli ile yapılmaktadır. Bu etki altında bu çevreden getirilen mali tablo düzenleme kurallarının TTK ile ilintilendirilmesi ihtiyacı da pek duyulmamıştır.

11 Bkz. Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ, Seri: XI, No: I, Madde 18.

12 Bkz. TÜRMOB, Muhasebenin Temel Kavramları ve Tekdüzen Hesap Planı, Ankara 1998, S. 8.

13 Kaynak hukuk öğretisinin önemi konusunda bkz. 28 Kasım 1945 tarihli ve 13/15 sayılı İçtihat Kararı, RG. 1946, N. 6365; Hirsch, Ernst E., Rezeption als sozialer Prozeß, Erläutert am Beispiel der Türkei, Berlin 1981, S. 19 f.; Tekinalp, Ünal, Anonim Ortaklığın Bilançosu ve Yedek Akçeleri, İstanbul 1979, S. 253.

14 Örneğin bkz. Mellerowicz, Konrad, Aktiengesetz, Großkommentar, Berlin 1970, Bd. II, § 149, Anm. 39; Kropff, Bruno: Aktiengesetz, Bd. III, München 1973, § 149, Nr. 52 f.

ekonomik [hukuki] yaklaşımdır (wirtschaftliche Betrachtungsweise)¹⁵. Bundan kasıt bir yandan "bilanço hukuku hükümlerinin iktisadi anlamını dikkate almak", "bilanço hukuku normlarını, iktisadi mantıklarına" ve "ekonominin gerçekleri - ne yönelik anlamlarına göre"¹⁶ yorumlarken, diğer yandan „[ticari] işlemlerin muhasebeye yansıtılmasında ve onlara ilişkin değerlendirmelerin yapılmasında hukuki biçimlerinden çok [ekonomik] özlerinin esas alınması gereği[dir]".¹⁷ Bu prensip Türk Bilanço Öğretisine Anglo-Sakson muhasebe çevresindeki adı ile özün önceliği kavramı olarak entegre olmuştur.¹⁸

Gerçektende TTK' nun lafzı bir rastlantının sonucu değildir. Eğer amaç işletmenin iktisadi ve mali durumunu ifade etmek ve dağıtılabilir bir kar ortaya çıkarmak ise ekonomik yaklaşım bir zorunluluktur. Kar iktisadi bir kavramdır ve yine iktisadi bir kavram olan malvarlığındaki artışı ifade etmektedir. Bilanço düzenlerken işlemlerin hukuki şekline bağlı kalmak bu büyüklükleri manipüle edeceğinden, bilanço kavramının iktisadi niteliğine aykırı bir yorum olacaktır.

Bu ekonomik yaklaşımla ahenk içerisinde Tekinalp Türk Ticaret Hukuku' nun „ekonomik aidiyet" kavramını isabetle şöyle tespit etmektedir: „Aktifleştirebilmede ekonomik aidiyet esastır. Yani bir eşyanın aktifleştirilebilmesi için onun hukuken mülkiyetine sahip olmak gerekli değildir. Mülkiyet kazanılmadan da aktifleştirilebilir. Yeter ki o eşya ekonomik olarak aktifleştirecek kimseye ait olsun." Tekinalp ekonomik aidiyeti „mal üzerinde tasarrufta bulunabilmek" olarak betimlemekle yetinmekte, kavra-

mın içeriğine ve sonuçlarına ilişkin ayrıntılı bilgi vermemektedir.¹⁹

4.3. Alman Hukukunda Ekonomik Aidiyet Kavramı

Alman Hukukunda (ekonomik) aidiyet halen envanter ve bilanço hükümlerine dayandırılmakta (§§ 238 Abs. 1 Satz 1, 242 Abs. 1 Satz 1 HGB) ve genel bir tanımı yapılmamaktadır. Ancak kanunda bazı durumlar için aidiyet sorunu özel olarak düzenlenmiştir: Kanuna göre „mülkiyeti muhafaza mukavelesi ile iktisap edilmiş, ya da üçüncü bir kişiye kendi yada bir başkasının borçları için rehin verilmiş, ya da başka bir şekilde teminat vermek üzere temlik edilmiş iktisadi varlıklar, teminat (güvence) verenin bilançosuna alınır. Sadece likit varlıkların [deviz ya da kaydi para] teminat verilmesinin söz konusu olduğu durumlarda, varlıklar teminat alanın bilançosuna geçirilirler" (HGB md. 246 f. 1, 2. ve 3. cümleler). Alman Ticaret Kanunu'nda verilen bilanço şemasında (HGB md. 266, f.2,) duran varlıklar kalemi altında „yabancı arazi üstünde yapılan inşaatlar" kalemi öngörülerek, bunların inşaatı yapanın bilançosuna alınacağı belirtilmiştir. Halbuki yapılan bina medeni hukuka göre arazinin bir parçası olarak arazi sahibinin mülkiyetine geçmektedir. Repo işlemleri de daha sonra ele alınacağı üzere paralel şekilde düzenlenmiştir. Bütün bu düzenlemeler esas olanın hukuki aidiyet değil ekonomik aidiyet olduğunu açık olarak ortaya koymaktadırlar²⁰. Yani medeni hukuka göre tacirin malı olan iktisadi varlıklar eğer (ve sadece) aynı zamanda ekonomik olarak da ona ait iseler, bilanço hukuku anlamında kendisine aittirler ve tacirin bunları bilançosuna alma imkan ve yükümlülüğü

15 Bkz. Euler, Roland, Das System der Grundsätze ordnungsmäßiger Bilanzierung, Stuttgart 1996, S. 110 vd.; Moxter, Adolf, Zur wirtschaftlichen Betrachtungsweise im Bilanzrecht, in: StuW, Sayı 3, 1989, S. 232 vd.

16 Beisse, Heinrich, Die wirtschaftliche Betrachtungsweise bei der Auslegung der Steuergesetze in der neueren deutschen Rechtsprechung, Steuern und Wirtschaft, Sayı 11, 1981, S. 1.

17 Bkz. Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ, Seri: XI, No: I, Madde 14.

18 Prensip Türk Hukukunda Türk Ekonomik Hukuk Araştırmaları Vakfı' nın 1976 yılı Nisan ayında düzenlediği „Türk Ticaret Kanunu ile Vergi Kanunları arasındaki ilişkiler, çelişkiler" konulu tartışmalı toplantıda Şanver tarafından teklif edilmiş, (bkz. Şanver, Salih, Ticaret Hukuku ve Vergi Hukuku, İktisat ve Maliye, Cilt X, Sayı X, Ay 1976, S. 23 vd.) ancak yadeganmıştır (bkz. Poroy, Reha, Ticaret Hukuku ve Vergi Hukuku, İktisat ve Maliye, Cilt X, Sayı X, Ay 1976, S. 27.).

19 Tekinalp, Ünal, Anonim Ortaklığın Hesapları, 1474c, Poroy/Tekinalp/Çamoğlu, Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, İstanbul 1995 (her iki alıntı da).

20 Bkz. Budde/Karig, Beck'scher Bilanz-Kommentar, München 1995, § 246, Nr. 4; Alman hukukunda yerleşmiş içtihat da bu şekildedir. Örneğin bkz. Bundesfinanzhof'un kararı, 3. 8. 1988 I R 157/84, BFHE 154, S. 321.

oluşur. Diğer taraftan da *iktisadi aidiyetin kim - de olduğunun tespitinin bilanço konusu ticari işlemin hukuki (alt)yapısından ayrı olarak yapı - lamayacağına* önemle değinmek gerekir. Ancak hukuki yapının bu konudaki önemi *sadece ikti - sadi aidiyetin tespitinde bir baz teşkil etmesi* ile sınırlıdır.²¹ Kanunla düzenlenmemiş olan finan - sal kiralama (Leasing), itimada müstenit hukuki muamele (Treuhandschaft), factoring, komis - yon sözleşmesi, menkul kıymet ödünç işlemleri, finansal türev ürünler gibi sözleşmelerde de iktisadi aidiyet prensibine uyulmak suretiyle bilanço düzenlemesi yapılmaktadır²²

İktisadi aidiyet kavramının temelinde ,eğer bir kişi hukuki aidiyetin iktisadi içeriğini teşkil eden şey(ler)e de facto sahip olursa eko - nomik aidiyet ortaya çıkar ve dolayısıyla bu ki - şi ekonomik sahip olur" fikri yatmaktadır. Bu - radan yola çıkıldığında ,ekonomik malik, bir şe - yin aslına ve getirisine efektif ve devamlı olarak sahip olan kişi" olarak tanımlanmaktadır. Bir şeyin aslına sahip olmak, meydana gelebilecek değer artışı şanslarını ve değer kaybı risklerini de içermektedir²³ . Bu doğrultuda ekonomik ai - diyet bilanço konusu varlığın ,elmenliğine (zil - yetliğine), riskine, semerelerine (faydalarına), mükellefiyetlerine (iktisadi yüklerine) devamlı olarak, yani varlığın ekonomik ömrü boyunca sahip olmak" kriterlerine bağlanmaktadır²⁴ .

Bu ifadenin yorumu şu şekildedir: Risk taşınması açısından bakılınca repoya konu iktisadi varlık, hukuki olarak repoya alanın mülkiyetine geçse de, işlemin başından itibaren, varlığın hukuken tekrar repoya verenin mülkiyetine geçeceği kesindir. Bu bakımdan iktisadi varlığın değerinde meydana gelebilecek değişiklik şans ve riskleri bütün işlem boyunca repoya veren tarafından taşınmaktadır²⁵ Elmenlik açısından bakılınca, repo süresi boyunca repoya alanın eli ne geçmesi, süre sonunda tekrar repoya verene geçeceği gerçeği dolayısıyla, repo işlemlerinde

iktisadi aidiyetin tespitinde elmenlik belirleyici olmamaktadır Mükellefiyetler ve semereler acı - sından bakıldığında ise, repoya verenin verilen varlığa ilişkin mükellefiyet ve semerelerin taşı - yıcısı olup olmadığı, nihai olarak müteferrik re - po sözleşmesine bağlıdır. Ancak genelde: repo - ya alan açısından repo konusu iktisadi varlık herhangi bir yük getirmemektedir. Repoya ve - ren açısından finansman maliyeti getirebileceği düşünülebilir, fakat finansman maliyeti bütün iktisadi varlıklara özgü bir özellik olduğundan dolayı burada belirleyici değildir. Sonuçta mü - kellefiyet de repo işlemlerinde iktisadi aidiyet kriteri teşkil etmemektedir. Repo konusu iktisa - di varlıklar genellikle faiz ya da karpayı şeklin - de semere getirmektedirler. Bu semereler eğer aksi kararlaştırılmamışsa repo süreci boyunca repoya alana akmaktadır. Ancak bu semere kay - bına karşı repoya veren, repo karşılığı aldığı meblağın semeresini alma imkanına sahiptir. Dolayısıyla repo işleminde semere kriteri de ekonomik aidiyet konusunda belirleyici de ğil - dir.

Alman doktrininde yapılan bu tespitler yukarıda gösterildiği üzere bilanço kavramının tabiatı gereği Türk Ticaret Hukuku için de ge - çerlidir. Bu şekilde bütün kriterler topluca de - ğerlemeye alındığında görülmektedir ki, repo iş - leminde iktisadi aidiyet, repoya konu iktisadi varlığın riskini taşıdığından, repoya verene aittir. Dolayısıyla iktisadi varlık repoya alanın değil, repoya verenin bilançosunda yer almalıdır.

5. ÖNERİLEN MUHASEBELEŞTİ - RİLME VE RAPORLAMA YÖNTEMİ

Yukarıdaki bölümlerde ve uygulama ör - neklerinden görülmektedir ki, repo/ ters repo sözleşmeleri şekilsel bir yaklaşımla sadece hu - kuki aidiyet dikkate alınarak muhasebeleştiril - mektedir. Oysa bu işlemlerde ekonomik aidiyet ilkesi dikkate alınarak muhasebeleştirme yapı -

21 Bkz. Moxter, Adolf, Bilanzrechtsprechung, Tübingen 1999, S. 39 vd.

22 Vgl. Adler/Düring/Schmaltz, Rechnungslegung und Prüfung der Unternehmen, 6. Bası, Stuttgart 1998, 6. Cilt, § 246, Nr. 267 vd.

23 Döllerer, Georg, Leasing – wirtschaftliches Eigentum oder Nutzungsrecht?, Der Betriebs-Berater, 1971, S. 536.

24 „Besitz, Gefahr, Nutzungen und Lasten", Adler/Düring/Schmaltz, Rechnungslegung und Prüfung der Unternehmen, Stuttgart 1998, 6. Cilt, § 246, Nr. 263.

25 Bkz. Adler/Düring/Schmaltz, Rechnungslegung und Prüfung der Unternehmen, Stuttgart 1998, 6. Cilt, § 246, Nr. 338.

malıdır Ekonomik aidiyet ilkesi, özün önceliği ilkesinin hukuki açıklamasıdır Bu ilke Banka.THP'nda şu şekilde tanımlanmaktadır.

"Bu kavram, işlemlerin muhasebeye yansıtılmasında ve onlara ilişkin değerlendirmelerin yapılmasında, biçimlerinden çok özlerinin esas alınması gereğini ifade eder. Genel olarak işlemlerin biçimleri ile özleri paralel olmakla birlikte, bazı durumlarda farklılıklar ortaya çıkabilir. Bu takdirde; özün biçime önceliği esastır."

İşlemlerin muhasebeleştirilmesinde, hukuki özelliklerinden önce mali yapıları ve banka için ifade ettikleri gerçek gözönünde tutulmalıdır. İşlemin gerçek durumu yansıtacak şekilde kayıtlara geçirilmesi vergi mevzuatıyla çelişiyorsa; muhasebeleştirme, işlemin gerçek niteliğine göre yapılmalı, farklılık vergi hesaplaması amacıyla düzenlenen mali tablolarda giderilmelidir." şeklinde. Aynı şekilde SPK mevzuatında bu ilkeyer almaktadır.

Bu durumda ekonomik aidiyet ilkesi ve özün önceliği kavramına göre bir muhasebeleştirmenin temeli özet bir şekilde şu şekilde belirlenebilir.

1. Repo işlemlerinde ekonomik aidiyet repoya verene ait olduğu için, repoya konu olan menkul kıymetler repoya verenin bilançosunda gösterilmelidir. Bilançonun hangi kaleminde gösterileceği ise, repo konusu menkul kıymetin elde tutuluş amacına göre tesbit edilmelidir. Ticari portföye dahil kıymetlerle yapıldığı sürece Menkul Kıymetler Cüzdanı'nda gösterilebilir.

2. Repo ile sağlanan fon pasifte ayrı bir hesapta gösterilmelidir. Bu bankalarda mevduat hesapları ile birlikte gösterilebilir. Bilanço'da ayrı bir kalem olarak Repo Borçları şeklinde de gösterilebilir. Aracı kurumlarda da buna uygun bir hesap şu anda yoktur. Ancak "para ve sermaye piyasalarına borçlar" şeklinde bir bilanço kalemi SPK tarafından belirlenebilir.

3. Repo nedeniyle katılan faiz gideri mutlaka Gelir-Gider Tablosu'na faiz gideri olarak yansımalıdır

4. Henüz geri ödemesi olmamış repo borçları nedeniyle bilanço günü itibariyle gider reeskontu (aracı kurumlarda tahakkuk) yapılmalı ve Gelir-Gider Tablosu'nda faiz giderlerine aktarılırken, bilançoda dönem ayırıcı hesaplarda gösterilmelidir.

5. Repo konu menkul kıymet aktiften nihai olarak çıkarılmadığı için sermaye yeterlilik rasyosu hesaplanırken pozisyon risk karşılığı hesaplanmalıdır Risk derecesi, kağıdın niteliğine göre tayin edilmelidir.

6. Ters Repo işlemi nedeniyle geçici olarak iktisap edilen menkul kıymet TTK'nu anlamında işletmeye dahil bir varlık değildir ve bu nedenle bilançoya menkul kıymet olarak alınmamalıdır Bunlar nakdi bir alacak olarak değerlendirilmelidir Bankalarda eğer ters repo borçlusu (işlemin karşı tarafı) banka ise bankalardan alacak, normal müşteri ise kullanılan kredi olarak dikkate alınmalıdır Aracı kurumlar ise bunu para ve sermaye piyasalarından alacaklar kalemi altında yeni açılacak bir hesapta izleyebilirler. Eğer yeni bir hesap açılmaz ise Bankalar veya Diğer Hazır Kıymetler bilanço kalemlerinin birinde gösterebilirler.

7. Ters Repo işlemleri nedeniyle alınan faiz gelirleri Gelir Tablosu'nda faiz gelirleri başlığı altında gösterilmelidir Dönem sonlarında (yani bilanço tarihinde) mutlaka gelir reeskontu yapılmalıdır Bu reeskont bilançoda ayrı bir kaleme gösterilmelidir (Bankalarda Faiz Tahakkuk ve Reeskontları hesabı).

8. Bu tür menkul kıymetler veya alacaklar için Sermaye Yeterlik Rasyosu hesaplanırken pozisyon risk karşılığı hesaplanmamalıdır Çünkü ters repo yapanın fiyat riski yoktur

Eğer burada belirlenen yöntem yukarıdaki repo işlemlerine uygulanacak olursa; işlemlerin sonuçları ve mali tablolara yansması şu şekilde olacaktır

● Her iki menkul kıymette bankanın (repoya verenin) bilançosunda Menkul Değerler Cüzdanında görülecektir

● Kağıdın alış bedeli ile değerleme günündeki borsa rayicine göre bulunmuş değeri arasındaki fark $(820 - 750) \times 2 = 140$.- TL bir değer artış kazancıdır. Bu ülkemiz bankalarının bilançolarında ayrı bir kalem olarak yeralan Faiz ve Diğer Gelir Tahakkuk ve Reeskontları hesabında gösterilmektedir. Ancak menkul değer maliyetine ilave edilerek tek bir kalemde de gösterilmelidir. Kar Zarar Hesabında faiz geliri olarak göstermek anlamlı değildir. Değer Artış Kazancı olarak faiz gelirlerinden ayrı bir kalemde gösterilmelidir. Ancak bu şekilde bir hesap Banka.T.H.F.'nda yer almamaktadır.

● İkinci kağıt nedeniyle tahsil edilen 800.- TL bilançoda pasifte ayrı bir hesapta Repo Borçları şeklinde gösterilebilir. Veya bu mevduat hesapları içinde yer almalıdır.

● Her iki kağıt için $(22,6 + 5,26)$ ödenen faiz giderleri Kar Zarar Hesabında Repo Faiz Giderleri şeklinde başka bir hesapta yer almalıdır. Bunun içinde Banka. THP'nda yeni bir hesaba ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu durumlar dikkate alınarak düzenlenen bir bilanço ve kar zarar cetveli şu şekilde bir görünüm verecektir:

Aktif	31.12.200X	tarifli Banka Bilançosu	Pasif
Menkul Değerler Cüzdanı	1.640	Faiz Gider Reeskontları	5,26
(Maliyet	1.500.-)	Kar	112,14
(Borsa Fiyat Artışı	140.-)		

Giderler	1.1 - 31.12.200X	Dönemi Kar-Zarar Cetveli	Gelirler
Repo Faiz Giderleri	27,86	Değer Artış Kazancı	140,-
Kar	112,14		
	140.-		140.-

Ters repo ile fonu verip, kağıdın mülkiyetini devralan banka bu kağıdı bilançosuna almayacaktır. Ancak ters repo yapan banka alacağını Bankalardan Alacak veya Kullandırılan Kredi (eğer normal bir müşterisi ise) şeklinde muhasebeleştirecektir. Böylece bu bankanın aktifinde mevcut olmayan bir kağıdı menkul kıymet portföyünde göstermiş olmayacaktır. Ayrıca işlemiş faizini de bilançosuna alabilecektir.

Önerilen bu yöntem yeni bir yöntem değildir. Çoğu kıta Avrupa'sı ülkesinde uygulanan ve Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine uygun bir yöntemdir.

Alman Ticaret Kanunu'nun 340/b maddesi 4 ncü bendine göre, gerçek repo işlemlerinde menkul kıymet repoya alanın değil, repoya veren bilançosunda gösterilir. Yani menkul kıymet portföyden çıkarılmaz. Repo nedeniyle doğan borç ise bilançonun pasifinde gösterilir. Bu tüm sermaye şirketleri bu arada bankalar için de geçerlidir²⁶. Diğer taraftan yine Alman Kredi Kanunu'na göre bir banka repo ile fon sağlamış ise kredi kullanmış sayılır²⁷.

Bankalarımızın mevcut muhasebeleştirme ve mali tabloları yansıtırma şekli makro ekonomik kararlarda veya bilimsel araştırmalarda oldukça önemli yanlış anlama ve tartışmalara neden olmaktadır. Türkiye'deki bankaların diğer ulusların bankaları ile büyüklük veya iş hacmi açısından karşılaştırılması bilanço veya aktif büyüklüğüne göre yapılmaktadır. Sonuçta da Türkiye'deki bankaların toplam iş hacminin bir Alman Bankası'nın ancak onda biri ölçüsünde olduğu gibi bir bulgu ile bankaların konsolidasyonu önerisine sıkça rastlanmaktadır. Bu karşılaştırmalar doğru değildir. Çünkü karşılaştırmaya esas alınan rakamların aynı bazda üretilmiş olması gereği açıktır. Oysa yukarıdaki örnekten görüldüğü gibi aynı muhasebeleştirme yöntemi izlenmediği için Türk Bankaları en azından bilanço tarihinde repo'da olan menkul kıymetlerin tutarı kadar küçük görülmektedir.

Diğer taraftan bu karşılaştırmayı engelleyen başka bir husus ise yabancı bankaların konsolide bazda düzenlenmiş bilanço yayınları iken, yurdumuzda sadece münferit bilançoların yayınlanmasıdır.

Yukarıda önerdiğimiz, daha doğrusu bir öneri olmaktan çok yurt dışı bankaların uygulaması olan yöntemin bir an önce bankalarımızın daha şeffaf, gerçeğe uygun bilanço düzenlemeleri için gerekli görülmektedir.

Yukarıda önerilen yöntem gerçek repo işlemleri için geçerlidir. Eğer işlem açık uçlu bir repo ise, yani menkul kıymetleri ters repo ile alan taraf fiilen teslim alsın, repo yapan banka yeterli teminat almadan karşı tarafa menkul kıymetleri teslim etse, ve reponun vadesinde kağıtların piyasa fiyatları geri satım fiyatından yüksek olsa, kısaca bu kağıtların repo yapanın mülkiyetine geri dönmemesi gibi bir olasılık varsa bu kağıtlar şimdiki bankamız uygulamalarındaki gibi muhasebeleştirilecektir. Yani repoya veren değil, repoya alanın bilançosunda yer alacaktır.

6. DEĞERLEME SORUNLARI

Herhangi bir varlığın veya borcun bilançoda hangi kalemler altında gösterileceği kadar hangi bedelle gösterileceği muhasebenin en sorunlu alanlarından biri olan değerlendirme ile ilgilidir. Ancak bu konuda da uygulama birliği, yeknasaklık görülmemektedir. Bu sadece Türkiye'de değil, tüm ülkelerde rastlanılan bir sorundur. Bu sorun doğal olarak tüm ülkelerde ticari kar ile mali kar ayırımına götürür. Hemen hemen tüm ülkelerde vergi yasalarına göre hesaplanan karla (mali kar) ticaretle ilgili yasalara göre hesaplanan kar (ticari kar) farklılaşmaktadır. Mali kar ülkeden ülkeye çok daha şiddetli bir şekilde farklılaşırken, ticari kar konusunda daha standart, uluslararası kabul gören değerlendirme ölçüleri ile karşılaşılmaktadır.

Ticari bilanço veya ticari kar Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre tesbit edilir. Ancak

26 Bkz. *IdW*, Wirtschaftsprüfer-Handbuch, Band 1, IDW Verlag, 1992, s.141.

27 Bkz. *Oho Wolfgang/v. Hüls Rüdiger*, Steuerrechtliche Aspekte der Wertpapierleihe und Repo-Geschäfts, Der Betrieb, Sayı 51/52, 1992, s. 2583.

bu yasamızda ayrıntılı, yeterli hükümlere rastlanmamaktadır Menkul kıymetlerle ilgili olarak dikkati çeken 462' nci maddeye göre, borsada rayıcı olan menkul kıymetlerin değerlemesinde; (kanunun deyimiyle kıymetli evrak) *en çok son ayın ortalama rayiç değeri göz önüne alınabilir*. Borsada rayıcı olmayan menkul kıymetler ise en çok maliyet bedeli ile değerlendirilir. Ancak bu hüküm çok geneldir ve Ticaret Kanunu' nun yapısı gereği ve işlemler ile ilgili diğer düzenlemeler de bulunduğu için muhasebeleştirmede fazla bir anlam ifade etmemektedir.

Repoya konu olan menkul kıymetlerin ticari bilanço'ya esas olarak değerlemesi konusunda en geniş uygulama alanı bulan düzenleme olarak yine Uluslararası Muhasebe Standartları dikkati çekmektedir. *Finansal Araçlar: Kapsamı ve Değerlemesi* standardı (IAS 39) menkul kıymetlerin nasıl sınıflanacağı ve bunların nasıl değerlendirileceği konusu ile ilgilidir. Bu standarda göre menkul kıymetleri aşağıdaki şekilde sınıflamak ve değerlemek olanaklıdır²⁸.

Türev Ürünler	Cari Değer
Ticari Portföy (Trading Portfolio)	Cari Değer
Satışa müsait Portföy (Available for sale portfolio)	Cari Değer
Eğer cari değeri güvenilir bir şekilde tespit edilemiyorsa	Maliyet Bedeli
Vadeye kadar elde bulundurulacak Portföy (Held to Maturity, HTM portfolio)	Düzeltilmiş Maliyet Bedeli
Ticari amaçlarla elde bulundurulmayan senetler ve şirket tarafından ihraç edilmiş menkul kıymetler	Düzeltilmiş Maliyet Bedeli

Yukandaki ölçüler menkul kıymetlerin bilançoda hangi değerler ile gösterileceğini belirlemektedir. Cari Değer ile değerlendirilen menkul kıymetlerde cari değer ile maliyet bedeli arasındaki farkların dönem karında mı, yoksa bilançonun pasifinde öz kaynaklar arasında mı gösterileceği de yine bu standartta şu şekilde belirlenmiştir.

Ticari Portföy	Dönem kar-zararı'na
Türev Ürünler (Gelecek dönemlere ilişkin bir işlemin korunması (hedge) amacını taşıyanlar hariç)	Dönem kar-zararı'na
Satışa müsait portföy	Dönem kar-zararı veya Özsermaye kalemleri arasında (satış gerçekleştiğinde dönem kar zararına aktarılacak koşuluyla)

Bunlar şu şekilde açıklanabilir.

Menkul kıymet spekülasyon amaçla alınmış bir menkul kıymet ise (ticari portföy) cari değeri temsilen borsa rayıcı ile değerlendirilecek, aradaki lehte fark aktifte menkul kıymetin maliyetine ilave edilirken dönem karına da alacak (kar) yazılacaktır. Eğer aleyhte fark doğuyor ise menkul kıymetin alış maliyetinden indirilirken, dönem karına borç (zarar) yazılacaktır.

Eğer menkul kıymet kar veya spekülasyon amaçlarla alınmamış olmakla birlikte koşullara göre her zaman satılabilecek durumda ise işletmenin seçim yapması gerekecektir. Eğer borsa rayıcı ile değerlendirme yaparsa, lehine doğan değer artışını doğrudan kar yazabileceği gibi, dönem karı yazmak yerine bilançonun öz kaynaklar bölümünde ayrı bir hesap kaleminde (Borsa Değer Artışı) gösterilecek, ancak bilanço dipnotlarında bunların maliyet bedellerini de açıklayacaktır.

28 Bkz. KPMG, IAS, International Accounting Standards in der schweizerischen Praxis, Zürich 1999, s. 80.

Eğer menkul kıymet temelde faiz geliri elde etme amaçlı olarak satın alınmış ise (vadeye kadar elde bulundurulacak portföy) ve bu amaçla vade sonuna kadar bekleneyeceği kesin ise ve şirketin de bunu kaldıracak gücü var ise, maliyet bedeli ile bilançoda yer alacak, ancak alış tarihi ile değerlendirme tarihi arasında geçen süreye dönemsellik ilkesi gereği gelir reeskontu yapılacaktır. Yapılan bu gelir reeskontu bilançoda ayrıca dönem ayırıcı hesaplar grubunda (Bankalarda Faiz ve Diğer Gelir Tahakkuk ve Reeskont Hesabı) gösterilecektir.

Menkul kıymetler cüzdanına girmeyen bağlı menkul kıymet, iştirak ve bağlı ortaklık hissesi gibi menkul kıymetler ise maliyet bedeli ile değerlendirilecektir.

Bu genel değerlendirme ölçütleri repoya konu olan menkul kıymetler için de geçerli olacaktır. Yani değerlendirme için menkul kıymetin iktisap ve elde bulundurulmuş amacı ayırıcı kriter olarak ortaya çıkmaktadır Bankalarda, menkul kıymetlerinde içinde olduğu hesaplarla ilgili bir ayırıma daha burada temas etmek yararlı olacaktır Bankalarda aktifler ve pasifler uluslararası uygulamalarda ve bu arada Avrupa Birliği bankacılık düzenlemelerinde;

Ticari Portföy (Alım-Satım Hesapları): Bankanın para ve sermaye piyasalarında sürekli alım satım yapılarak kar elde amaçlı varlıklar, borçlar ve finansal türevlerden oluşan portföyü,

Bankacılık Portföyü : Ticari portföyün dışında, kredi şeklinde plasmanda bulunma, iştirak, bağlı ortaklık, bağlı menkul kıymet gibi yatırımlarda bulunma, bu işlemlerin risklerinden korunmak amacıyla türev ürün alım satımı, mevzuata uyum için yapılan plasmanlar (mevduat munzam karşılığı gibi) topluluğundan oluşan portföyü,

Getirisiz Portföy : Yukarıdaki sınıflamalara girmeyen, bankanın gecici ve düzenleyici hesaplarında yer alan borç ve alacaklardan, gayrimenkullerden, menkullerden ve bunlar gibi getirisiz varlıklardan ve borçlardan oluşan portföyü oluşturur.

Bankalardaki bu ayırım, yukarıda belirtilen ve IAS-39 tarafından belirlenen menkul kıymet sınıflama ve değerlendirme ölçütleri, İAS-1 Mali Tabloların Oluşturulması Standardının konuyla ilgili 20 (b) (ii) nci maddesi(bilanço ve değerlendirme yöntemleri-özün önceliği) topluca ve repo/ters repo işlemlerinin muhasebeleştirilmesi amacıyla değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır

- Repoya konu olan menkul kıymetler eğer spekülasyon amaçlı alınmış menkul kıymetler (ticari portföy) veya satışa müsait menkul kıymetler (bankacılık portföyü) üzerinden yapılmış ise, kağıtlar bilanço tarihinde bankanın ister portföyünde bulunsun, isterse repoya verilmiş bulunsun, repoya verenin bilançosunda gösterilecek ve borsa rayici ile değerlendirilecektir. Doğan lehte fark bilançoda menkul kıymetin maliyetine ilave edilirken, aynı zamanda kar yazılacaktır Aleyhteki fark maliyetten indirilerek zarar yazılacaktır Değer düşüklüğü için karşılık ayırma şeklinde bir uygulamaya gerek bulunmamaktadır Bu kağıtların maliyet bedeli bilanço dipnotlarında ayrıca gösterilecektir

- Repoya konu olan menkul kıymetler vadeye bağlı gelir amaçlı menkul kıymetler üzerinden yapılmış ise, kağıtlar bilanço tarihinde ister bankanın portföyünde bulunsun ister repoda bulunsun repoya verenin bilançosunda gösterilecek ve maliyet bedeli ile değerlendirilecektir. Ancak faiz getirili menkul kıymetlerde, iktisabından bilanço gününe kadar geçen günler için gelir reeskontu yapılacaktır Bunların vadelerine 1 yıldan daha az süre kalmış olması değerlendirme yöntemini değiştirmeyecektir. Bunlarda cari değer, maliyet bedelinin altına düştüğünde değer düşüklüğü karşılığı ayrılacaktır

- Repoya konu olan menkul kıymetler, iştirak bağlı ortaklık hissesi gibi kar getirili menkul kıymetlerden oluşuyor ve bunlar mali duran varlık niteliğini gösteriyorlar ise yine repoya verenin bilançosunda gösterilecekler ve esas itibarıyla maliyet bedeli ile değerlendirileceklerdir. Ancak burada iştiraklerin ve bağlı ortaklıkların değerlemesine ilişkin diğer standartlara da bakmak gerekecektir Bunlarda da cari değer,

maliyet bedelinin altına düştüğünde değer düşüklüğü karşılığı ayrılacaktır

Henüz bankalarımızda ticari portföy-bankacılık portföyü gibi ayrımlar somut bir şekilde hesaplara yansıtılmıyor isede yakında bu yönde gelişmelerin olacağı beklenebilir. Esasen bunun hesap planına yansımamış olmasını, böyle bir ayırım yapılmıyor olduğu şeklinde yorumlamakta yanlışdır. Bu ayırım hesaplara tam yansımada da bankanın menkul kıymeti alış veya elde tutuş nedeni kendisi için açıktır. Bu amaca göre sınıflama ve değerlendirme yapmakta olanaklıdır.

Menkul kıymetlerin mali bilançoda nasıl gösterileceği konusu ticari bilanço kadar detaylı değildir. VUK' nun 279' ncu maddesine göre; *"hisse senetleri ile fon portföyünün en az yüzde 51' i Türkiye' de kurulmuş bulunan şirketlerin hisse senetlerinden oluşan yatırım fonu katılma belgeleri alış bedeliyle, bunlar dışında kalan her türlü menkul kıymet borsa rayıcı ile değerlendirilir. Borsa rayıcı yoksa veya borsa rayıcının muvazaalı bir şekilde oluştuğu anlaşılırsa değerlendirilmeye esas bedel, menkul kıymetin alış bedeline vadesinde elde edilecek gelirin (kur farkı dahil) iktisap tarihinden değerlendirme gününe kadar geçen süreye isabet eden kısmının eklenmesi suretiyle hesaplanır."* Yani temel ilke olarak kar payı temsil eden menkul kıymetler alış bedeli, faiz payı temsil eden menkul kıymetler varsa borsa rayıcı, yoksa maliyet bedeline işlemiş faizin ilavesi suretiyle bulunan değer üzerinden değerlendirilir. Bu değerlendirme ölçüsü konumuz itibarıyla dikkate alınır, ve repo konusu menkul kıymetlerin çoğunun borsada rayıcı bulunan faiz esaslı devlet iç borçlanma senetlerinden oluştuğu dikkate alınır ise, borsa rayıcı ile değerlendirme yapılacaktır. Bazen bu kağıtlar borsada tedavül etmekle birlikte, değerlendirme günü alım-satım konusu olmayabilmektedir. Bu durumda bunlar maliyet bedeline göre değerlendirilmekle birlikte gelir reeskontuna da konu olacaklardır.

Repoda da olsa bir menkul kıymetin yukarıda belirtilen IAS 39' un belirlediği kıstaslara uygun şekilde değerlemesi kanımızca VUK' na aykırı bulunmamaktadır. Kanımızca hem portföyde olan, hemde repoda olan her iki kağıtta borsa rayıcı ile değerlendirilebilecektir. Repoda

geçen günlere ilişkin olarak da gider reeskontu yapılabilecektir. Herhangi bir kağıdın repoda olup olmadığı, veya portföyde hukuken bulunup bulunmadığının kanımızca vergi yasalarına göre de önemi bulunmamaktadır. Çünkü VUK' nun 3/ B maddesine göre *işlemlerin gerçek mahiyeti* vergilendirmeye esastır. Reponun gerçek mahiyeti ise faiz geliri elde etmek, teminat olarak da hukuken geçerli menkul kıymeti devralmaktır. Dolayısıyla repoya verilen menkul kıymet verenin aidiyetinde olmaya devam eder. Bu nedenle repodaki menkul kıymette repoya verenin bilançosunda gösterilebilir. Ticari açıdan bu menkul kıymetlerin kesin satımı niyeti olmadığı ve faiz döneminin sonuna kadar bekleneceği düşünüldür ise bunların faiz geliri elde amaçlı bankacılık portföyüne dahil kağıtlar olduğu kanısına ulaşılabilir. Eğer bu şekilde olupta borsa rayıcı varsa bu değerle yok ise, maliyet bedeli ile değerlendirilmekle birlikte gelir reeskontu yapmak gerekecektir.

Yukarıda bankalarda muhasebeleştirme açıklanırken verilen örnekteki kağıtlar, ticari portföyde dahil kağıtlar (ki böyledir) ise; her bir kağıt borsa rayıcı olan 820.-TL ile değerlendirilecek ve alım fiyatı ile borsa rayıcı arasındaki fark (820 – 750 =70) Menkul Değer Cüzdanına borç kaydedilirken değer artış kazancı olarak Kar-Zarar hesabına yazılacaktır. Diğer tarafta repoda geçen süre kadar gider reeskontu yapılacaktır. Bu VUK' nun 279' ncu maddesi ile de uyumludur. Ancak gelir reeskontu yapılırken iki yöntemle karşılaştırılabilir.

● Ya menkul kıymeti iktisap ederken oluşan iç verim veya faiz oranı esas alınarak (% 67,59); alım tarihi ile bilanço tarihi arasındaki gün sayısına (40 gün) uygun şekilde basit faiz hesaplamak (55,56) ve bu tutarda gelir reeskontu yapmak. Bu durumda menkul kıymetlerin her biri 805,56 TL' dan değerlendirilecektir.

● Ya da menkul kıymeti iktisap ederken oluşan iç verim veya iç faiz oranı esas alınarak vadeye kadar kalan gün sayısına (140 gün) göre iç iskontoya tabi tutmak. Yani 794,11 TL üzerinden değerlendirme yapmak. Dolayısıyla 44,11 TL' sı faiz gelir reeskontu yapmak.

Bunlardan hangisinin önceliği olduğu konusunda bir düzenlemeye rastlayamamış bulunmaktayız. Vergi yasalarında ise bir madde veya bir tebliğ bulunmamaktadır. Ancak Banka. THP İzahnamesi'nin eski şeklinde ve Sermaye Piyasası Kurulu düzenlemelerinde ikinci yöntemin önerildiği görülmektedir. Kanımızca bu yöntem öncekine oranla daha uygundur.

7.SONUÇ VE ÖNERİLER

İşletmelerin içinde bulundukları ekonomik ve mali durumun aynası olma görevi yüklenmiş olan bilançoların, karın veya zararın kaynaklarını yansıtmaya görevi yüklenmiş gelir tablosunun kendisinden beklenen amaçları yerine getirebilmesi için, yapılan işin mahiyetine uygun şekilde bir muhasebe kayıt düzeni tesis etmek bir zorunluluktur. Bu, mali sektörün göreceli makro ekonomik önemi dikkate alındığında daha çok önem kazanmaktadır. Bu günlerde, mali sektörde olumsuz gibi görünsede, sektörün bir an önce sağlığa kavuşması açısından uzun dönemde katkıları olacağına inandığımız gelişmeler yaşanmaktadır. Buna paralel olarak geli-

şen yapısal ve hukuksal değişim kapsamında, bankaların hesap dökümlerinin, yani bilanço, gelir tablosu, nakit akım tablosu'nun da uluslararası standartlara kavuşturulması ayrı bir olumlu gelişme olacaktır. Bu kapsamda, bir çok hesap kaleminin yanında, sektör yetkililerinde zaman zaman basına yansıyan açıklamaları ile ivedilik kazanmış bulunan repo ve ters repo işlemlerinin muhasebeleştirilmesinin de yeniden uluslararası uygulamalara uygun şekilde düzenlenmesi gerekir. Aksi takdirde bankalarımızın gerçek riskini, topladıkları toplam kaynakları bilançolarından, özellikle repo nedeniyle verilen faizleri, ters repo ile alınan faizleri gelir tablolarından görme olanağımız olmayacaktır. Yine bankalarımızı birbirleriyle veya diğer ülke bankalarıyla yaptığımız karşılaştırmalarda yanılgılı sonuçlar almamız kaçınılmak olacaktır. Bu nedenle yetkililerin bir an önce bu konuyu yeniden ele almalarını önermekteyiz. Aracı Kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen repo ve ters repo işlemlerinde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adler/Düring/Schmaltz*, Rechnungslegung und Prüfung der Unternehmen, 6. Cilt, 6. Bası, Stuttgart 1998.
- Beisse, Heinrich*, Die wirtschaftliche Betrachtungsweise bei der Auslegung der Steuergesetze in der neueren deutschen Rechtsprechung, in: Steuern und Wirtschaft, Sayı 11, 1981, S. 1-14.
- Budde/ Karig*, Beck'scher Bilanz-Kommentar, 3. Baskı, München 1995
- Bundesfinanzhof*, 3. 8. 1988 tarihli karar, I R 157/84, BFHE 154, S. 321-323.
- İçtihat Kararı*, tarih: 28 Kasım 1945, sayı: 13/15, RG. 1946, N. 6365.
- Döllerer, Georg*, Leasing – wirtschaftliches Eigentum oder Nutzungsrecht?, Betriebs-Berater, Sayı 13 1971, S. 535-540.
- Euler, Roland*, Das System der Grundsätze ordnungsmäßiger Bilanzierung, Stuttgart 1996.
- Hirsch, Ernst E.*, Rezeption als sozialer Prozeß, Erläutert am Beispiel der Türkei, Berlin 1981.
- IdW*, Wirtschaftsprüfer-Handbuch , Band 1, İDW Verlag , Düsseldorf 1992.
- KPMG*, IAS, International Accounting Standards in der schweizerischen Praxis, 4. Bası, 1999.
- Mellerowicz, Konrad*, Aktiengesetz, Großkommentar, Berlin 1970.
- Moxter, Adolf*, Zur wirtschaftlichen Betrachtungsweise im Bilanzrecht, in: Steuern und Wirtschaft, Sayı 3, 1989, S. 232-241.
- Moxter, Adolf*, Bilanzrechtsprechung, 5. Bası, Tübingen 1999.
- Oho, Wolfgang/ v. Hülst, Rüdiger*, Steuerrechtliche Aspekte der Wertpapierleihe und Repo-Geschäfts, Der Betrieb, Sayı 51/52, 1992.
- Sedat, Yetim*, Repo, Ters Repo ve Menkul Kıymet Ödünç İşlemleri, Cilt I, SPK Yayınları, Yayın No: 73, Ankara 1997.
- Sermaye Piyasası Kurulu*, Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ, Seri: XI, No: I.
- Şanver, Salih*, Ticaret Hukuku ve Vergi Hukuku, İktisat ve Maliye, Cilt X, Sayı X, Ay 1976, S.
- Poroy, Reha*, Ticaret Hukuku ve Vergi Hukuku, İktisat ve Maliye, Cilt X, Sayı X, Ay 1976, S. 27
- Tekinalp, Ünal*, Anonim Ortaklığın Bilançosu ve Yedek Akçeleri, 2. Bası, İstanbul 1979.
- Tekinalp/ Poroy/ Çamoğlu*, Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, 6. Bası, İstanbul 1995.
- TÜRMOB*, Muhasebenin Temel Kavramları ve Tekdüzen Hesap Planı, Ankara 1998.
- Waschbuch, Gerd*, Die Rechnungslegung der Kreditinstitute bei Pensionsgeschäften, in Betriebs-Berater, Sayı 3, 1993

